

Motion till riksdagen 2012/13:Kr11

av Tina Ehn och Agneta Börjesson (MP)
med anledning av prop. 2012/13:147

Ny bibliotekslag

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om det allmänna biblioteksväsendet och s.k. papperslösa människor.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att folkbibliotekens utbud ska präglas av allsidighet, kvalitet och neutralitet.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att folkbibliotekens avgiftsfrihet ska omfatta alla medier.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att bibliotekslagen ska innehålla krav på utbildad personal i folk- och skolbiblioteken.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att en nationell biblioteksplan ska upprättas.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att alla medier, oavsett publiceringsform, ska ingå i det allmänna biblioteksväsendets samverkan.
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om ett utvidgat uppföljnings- och utvärderingsuppdrag.
8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att förhandlingsrätten till biblioteksansättningen bör anges i bibliotekslagen.

Inledning

Miljöpartiet de gröna eftersträvar ett biblioteksväsen som är öppet och tillgängligt för alla människor som vistas i vårt land. Det allmänna biblioteksväsendet ska präglas av allsidighet, kvalitet och neutralitet och ska främja såväl läsning, bildning och kulturell verksamhet som demokrati och fri åsiktsbild-

Fel! Okänt namn på

ning. Det svenska biblioteksväsendet fyller en viktig funktion för många människor, men på senare tid har antalet biblioteksbesök minskat. Många folkbibliotek har avvecklat sin verksamhet, och boklånen minskar. Teknikutvecklingen går snabbt framåt och med den skiftar människors medievanor, därför behövs en framtidsytande och utvecklande politik som löper i takt med tiden, som följer och underlättar människors medievanor, en bibliotekspolitik för vår tid. Ett av problemen med nuvarande litterära, kulturella och mediala konsumtionsmönster är den bristande jämlikheten avseende tillgänglighet till medier och kultur. Miljöpartiets ambition är att motverka regionala skillnader i fråga om såväl tillgänglighet som utbud. En ny bibliotekslag bör innehålla riktlinjer som bidrar till att säkerställa ett mediebestånd som präglas av allsidighet, mångfald, kvalitet och tillgänglighet. Vi kan också skönja en olikvärdighet grundat på socioekonomiska faktorer och könsskillnader; personer med högre utbildning konsumerar litteratur mer än personer utan högre utbildning, och flickor läser mer än pojkar. Frågan om tillgänglighet för alla är också i allra högsta grad en fråga om demokratisk utveckling. Det allmänna biblioteksväsendet ska vara en mötesplats som underlättar fri tillgång till kunskapsförmedling, fri åsiktsbildning, urval och källkritik. Den ska vara öppen för alla oavsett vem man är eller var i landet man befinner sig. Unescos folkbiblioteks- och skolbiblioteksmanifest innehåller flera viktiga principer på vilka bibliotekspolitiken bör byggas.

Särskilda målgrupper inom det allmänna biblioteksväsendet

Det är mycket bra att regeringen formulerar att det allmänna biblioteksväsendet ska vara öppet för alla och att biblioteken ska ägna särskild uppmärksamhet åt personer med funktionsnedsättning, de nationella minoriteterna och personer med annat modersmål än svenska. Miljöpartiet anser att biblioteken ska vara öppna och tillgängliga även för människor som vistas i vårt land utan tillstånd, de s.k. papperslösa. De lever i regel under svåra förhållanden, och om de får tillgång till biblioteksväsendets resurser kan det vara ett sätt att skapa sig en bättre tillvaro genom möjligheten att ta del av litteratur, medier och kunskapsförmedling. Det allmänna biblioteksväsendet bör också ägna särskild uppmärksamhet åt människor utan papper så att de får möjlighet att nyttja biblioteksväsendets resurser. Vad som här har anförts om att det allmänna biblioteksväsendet ska ägna uppmärksamhet åt och vara tillgängligt för s.k. papperslösa människor bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Folkbibliotekens utbud

Det är bra att regeringen i propositionen anger att folkbibliotekens utbud av litteratur, medier och tjänster ska präglas av allsidighet och kvalitet. Regeringen skriver att kvalitetsbegreppet innebär att folkbiblioteken ska göra ett aktivt urval baserat på kvalitetskriterier när de planerar inköp, upphandlar tjänster eller genomför gallring av bestånden. Det är av största vikt att folkbiblioteken är en institution i demokratins tjänst, och de ska inte kunna miss-tänkas vara en arena som saluför specifika ideologiska åskådningar. Inga inskränkningar i bibliotekens utbud ska uppstå utifrån sådana grunder. Miljöpartiet anser därför att begreppet neutralitet också bör prägla folkbibliotekens utbud eftersom bibliotekens utbud inte ska styras av särskilda ideologiska motiv. Vad som här har anförts om att folkbibliotekens utbud ska präglas av allsidighet, kvalitet och neutralitet bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Avgiftsfrihet vid folkbiblioteken

I den nuvarande bibliotekslagen formuleras allmänhetens rätt att utan avgift låna litteratur. Begreppet litteratur är inte bundet till ett specifikt tekniskt format, tvärtom kan den publiceras i såväl analoga som digitala medier. Men eftersom man i gängse språkbruk ofta åsyftar litteratur i traditionell fysisk bemärkelse uppstår en risk att lagen tolkas som om endast fysisk litteratur avses. Därför är det bra att det i propositionen tydliggörs att lagen är teknik-neutral – litteratur ska alltså tillhandahållas allmänheten oavsett om den publiceras i fysisk eller digital form. Miljöpartiet anser att inte endast litteratur ska kunna lånas utan avgift. I dagens medielandskap finns många andra sorters medier representerade, och i lika hög grad är dessa nya medier bärare av information, t.ex. film, ljud, musik, spel och interaktiva och audiovisuella medier. Miljöpartiet anser att avgiftsfriheten inte bara ska omfatta litteratur; avgiftsfriheten bör omfatta alla medier och internet- och datoranvändning. Vad som här har anförts om att alla medier ska omfattas av folkbibliotekens avgiftsfrihet bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Dessutom föreslår Miljöpartiet att det bör formuleras i lagtexten att även andra delar av biblioteksverksamheten, såsom skol-, sjukhus- och högskolebibliotek, bör omfattas av avgiftsfriheten gentemot sina respektive målgrupper. Det är i dag i praktiken en realitet, och lagtexten bör därför inte avvika i jämförelse med hur det i verkligheten oftast fungerar.

Fel! Okänt namn

Bemannning

Bibliotekariens roll förändras allteftersom biblioteksväsendet utvecklas, och den förändras också i takt med annan utveckling inom utbildning och informationsteknik. Medielandskapets snabba förändring, och dess digitalisering, ställer höga krav på individens förmåga till urval och källkritik. För att biblioteken ska klara sitt uppdrag att bidra till läsfrämjande och som förmedlare av kunskap och förståelse krävs att biblioteken huserar välutbildade biblioteksanställda med en väl utvecklad förmåga till källkritik. Pedagogisk förmåga är också önskvärd då det i bibliotekariens roll ingår att genom informationsflödet handleda besökare i alla åldrar från olika miljöer. I dag är inte alla biblioteksanställda utbildade bibliotekarier. Miljöpartiet anser att bibliotekariernas kompetens är av sådan vikt att deras närvaro i biblioteksmiljön är oundgänglig. Miljöpartiet anser därför att den nya bibliotekslagen bör lyfta fram bibliotekariens roll och stipulera krav på att folkbiblioteken har utbildad personal.

Skolbiblioteken är viktiga när det gäller att främja läsandet både i grundskolan och i vuxenutbildningen. Svenska elevers läsförmåga har försämrats under flera år, vilket får allvarliga konsekvenser för framför allt den enskilda individen, men också för samhället i stort. Det behövs insatser för att vända trenden. I skollagen finns kravet att alla skolor ska ha tillgång till skolbibliotek. Miljöpartiet vill att bibliotekslagen formulerar krav på bemanning i skolbiblioteken. För att elevers lärande ska bli meningsfullt behövs personal som är specialiserad på informationshantering, urval och kritisk analys. Genom det blir skolbiblioteken ett forum för eleverna att stärka sin läsning och de får också möjlighet att med hjälp av bibliotekarien utveckla förmågan att förstå och analysera text, kritiskt granska innehåll och sätta in innehållet i relevanta sammanhang. Vad som här har anförts om bibliotekslagens krav på bemanning i folk- och skolbiblioteken bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Biblioteksplaner

I den nuvarande bibliotekslagen anges sedan 2004 att kommuner och landsting ska anta biblioteksplaner för sina biblioteksverksamheter. Enligt en utvärdering från 2009, av bibliotekskonsulten Inger Eide Jensen, hade vid tidpunkten för utvärderingen 67 procent av landets kommuner, och nästan alla landsting, antagit sådana planer. Att bibliotekshuvudmännen aktivt verkar för bibliotekens utveckling är en viktig del i bibliotekens utvecklingsarbete, och det har varit positivt för utvecklingen av det allmänna biblioteksväsendet. Biblioteksplanerna är emellertid av skiftande karaktär och är konstruerade utifrån olika ambitionsnivåer, men trots att inte alla kommuner och landsting har upprättat biblioteksplaner har förändringen i lagen troligen haft en positiv inverkan på bibliotekens utvecklingsarbete; i många fall har de bidragit till att huvudmännen för en konstruktiv diskussion om hur biblioteksverksamheten

kan stärkas. Det är bra att propositionen beskriver vikten av att de lokala och regionala huvudmännen upprättar biblioteksplaner. Miljöpartiet anser att det därtill behövs ett samordnat utvecklingsarbete på nationell nivå, i syfte att stimulera framväxten av digitala tjänster och gemensamma arkiv- och databaser samt för att underlätta övrig utveckling inom det allmänna biblioteksväsendet. Miljöpartiet anser därför att en nationell biblioteksplan bör upprättas. Vad som här har anförts bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Samverkan inom det allmänna biblioteksväsendet

Miljöpartiet anser att det allmänna biblioteksväsendets tillgångar ska betraktas som en gemensam resurs som är öppen för alla människor som vistas i vårt land. I en värld där litteratur och medier i allt högre utsträckning är av digitalt format bör vi dra nytta av den tekniska utvecklingen genom att låta alla bibliotek ta del av landets samlade biblioteksresurser för att därigenom upplåta litteratur och medier till människor runt om i landet. Därför är det välkommet att propositionen tydliggör att biblioteken inom det allmänna biblioteksväsendet ska samverka i syfte att ge alla tillgång till landets samlade biblioteksresurser och att de offentligt finansierade biblioteken avgiftsfritt ska låna ut litteratur till varandra. Som en följd av den tekniska utvecklingen har möjligheterna att åstadkomma god tillgänglighet i hela landet ökat väsentligt. Allmänheten betraktar i högre utsträckning biblioteksväsendets samlade verksamhet som en gemensam resurs, och då bibliotekshuvudmännen samverkar bidrar den tekniska utvecklingen till att utjämna regionala skillnader i tillgänglighet och utbud. Samverkansmodeller av den här typen är alltså ett bra sätt att säkerställa nationell tillgänglighet till biblioteksservice varhelst i landet användarna befinner sig. Miljöpartiet anser att teknikneutraliteten avseende biblioteksväsendets samverkan om litteratur bör formuleras i bibliotekslagen. Vidare anser Miljöpartiet att inte bara litteratur ska omfattas av bibliotekens samverkansarbete; även medier generellt bör ingå i vad som definieras som biblioteksväsendets samlade resurser. Vad som här har anförts om att alla medier oavsett publiceringsform bör ingå i det allmänna biblioteksväsendets samverkan bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Nationell uppföljning och utvärdering

För att samverkan ska fungera effektivt och ändamålsenligt fordras kontinuerlig uppföljning och utvärdering. Regeringens förslag har innebörden att en lämplig myndighet ska överblicka det allmänna biblioteksväsendet och främja samverkan inom det. Myndigheten ska tillsammans med de regionala biblio-

Fel! Okänt namn på

teksverksamheterna och kommunerna göra kontinuerliga uppföljningar av kommunernas och landstingens respektive biblioteksplaner och utvärdera hur de används. Det finns fortfarande skillnader i fråga om vilken grad biblioteksplaner upprättas och hur de följs, och skillnaderna i uppfattning om kvalitetskriterier och kriterier för tillgänglighet och balanserat utbud skiljer sig också åt, i såväl regional som kommunal biblioteksverksamhet. Att det har saknats välfungerande rutiner för uppföljning och utvärdering är sannolikt en orsak till att många huvudmän inte har upprättat biblioteksplaner och att planerna sinsemellan är väldigt olika. Bibliotekens besökare tenderar att i allt högre utsträckning betrakta bibliotekens verksamhet som en gemensam resurs, och därför är det viktigt att det allmänna biblioteksväsendet strävar mot att en effektiv samverkan skapas för att uppnå tillgänglighet runt om i hela landet.

Kungl. biblioteket har för närvarande uppdraget att ansvara för en nationell överblick, främja samverkan och initiera ett visst utvecklingsarbete i syfte att underlätta bibliotekens utveckling. Miljöpartiet anser att Kungl. bibliotekets uppdrag bör vidgas till att motverka en ojämn tillgång till litteratur och medier baserat på regionala skillnader, och vidare bör Kungl. biblioteket utföra statistiska insamlingar, omvärldsbevakningar och analyser av hög kvalitet samt skapa förutsättningar för biblioteksväsendets kvalitetsutveckling.

Biblioteken ska också vara en arena för demokratisk utveckling genom fri åsiktsbildning och kunskapsförmedling, och de ska främja litteraturens ställning och intresset för bildning och kultur samt vara öppna och tillgängliga för alla. Kungl. biblioteket bör få i uppdrag att ansvara för utvärdering av hur det allmänna biblioteksväsendet uppfyller sitt uppdrag om att verka för det demokratiska samhällets utveckling. Den nationella utvärderingen ska följa upp att detta efterlevs och utvecklas på bästa möjliga sätt. Inom ramen för uppdraget till Kungl. biblioteket bör kvalitetsjämförelser enligt modeller liknande dem som tillämpas för skolor och äldreomsorg användas också inom biblioteksområdet i syfte att stödja såväl biblioteksanvändare som beslutsfattare. Vad som här har anförts om att uppdraget till den myndighet, eller annan aktör, som ansvarar för det allmänna biblioteksväsendets uppföljning och utvärdering bör vidgas ska riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Biblioteksersättningen

Biblioteksersättningen utgör en kärna i arbetet med att främja landets litteraturproduktion. Ersättningen används dels till att ersätta upphovsmännen, dels till stipendieutdelning, vilket leder till att den litterära produktionen breddas, och landets författare och lyriker får skälig ersättning för sitt arbete. Att nivån på biblioteksersättningen upprätthålls och utvecklas är viktigt för att skapa goda förutsättningar för en levande litteraturproduktion i Sverige.

Tyvärr har ersättningen sjunkit reellt de senaste åren, och vi konstaterar att regeringen tenderar att betrakta biblioteksersättningen som ett av många statliga bidrag för vilket regeringen själv bestämmer storleken. Det är en olycklig

Fel! Okänt namn på

tendens då upphovsmännens rättigheter måste respekteras, och regeringens krumbukter runt bibliotek ersättningen främjar inte heller vare sig biblioteken eller litteraturen. För att säkerställa att bibliotek ersättningen upprätthålls och utvecklas vill Miljöpartiet att förhandlingsrätten till bibliotek ersättningen formuleras i bibliotekslagen. Vad som här har anförts bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Stockholm den 22 maj 2013

Tina Ehn (MP)

Agneta Börjesson (MP)